

پیش درآمدی برای گردآوری گنجینه گویش‌های ایرانی

نگاهی به کتاب «گنجینه گویش‌شناسی فارس»

امیر کاووس بالازاده

گنجینه گویش‌شناسی فارس (۳ دفتر)

دفتر نخست: ۱۳۸۳

دفتر دوم: ۱۳۸۴

دفتر سوم: ۱۳۸۵

تألیف: عبدالنبی سلامی

ناشر: فرهنگستان زبان و ادب فارسی

شده است.

جلد سوم نیز حاوی گویش‌های بلیانی، بیروکانی، حیاتی (دولت‌آبادی)، دادنجانی، لردار نگانی، در ونکی/ مهبودی، دژگاهی/ گوری (گبری)، کرمشی و کرثنی است. دسته‌ای از این گویش‌های لری هستند و طبعاً با زبان فارسی در یک گروه جای می‌گیرند. دسته دیگر دنباله گویش‌های فارسی میانه‌اند، و در افعال متعدی در زمان‌های گذشته ساخت کنایی (ارگیتو) دارند. گویش کُرسی که در

دفتر نخست این اثر به معرفی گویش‌های دوانی، دهله‌ای، عبدویی، کازرونی، کلانی کنده‌ای، کوزوگی، ماسرمی و لری ممسنی می‌پردازد و حدود ۲۳۰۰ واژه و ۱۰۰ جمله پایه را دربر می‌گیرد. جلد دوم برابره‌های همان واژه‌ها و جملات را در گویش‌های بنافی، پاپونی، دوسیرانی، ریچی، سمغانی، کلانی (تاجیکی)، گرگنایی، مسقانی و نورانی در اختیار قرار می‌دهد. به این جلد یک ضمیمه برای جلد اول و ضمیمه‌ای برای جلد دوم حاوی ۱۹۰ واژه (برای هر جلد) افزوده

جلد سوم بررسی شده، گویشی بلوچی است و پیداست که گویشوران آن از بلوچستان به فارس کوچیده‌اند. گویش کرونلی هم که از گویش‌های کردی است، می‌نماید که مهاجرانی از کردستان به نقاطی در فارس آمده‌اند. تعداد واژه‌های جد سوم به ۲۵۲۵ شماره می‌رسد که نسبت به جد نخست ۴۲۵ کلمه افزونی دارد. ترتیب واژگان هر جلد به صورت موضوعی است و در پایان هر سه جلد عکس‌هایی نیز بر کتاب افزوده شده است.

روش تحقیق مجموعه میدانی و به طریقه حضور است و اطلاعات مربوط به هر گویش با سفر و حضور در روستاهای فارس مستقیماً از زبان گویشوران شنیده و ثبت و ضبط آمده است. مؤلف در هر جلد مناطق دهستان‌های مورد اشاره را به اختصار معرفی کرده است. این سه دفتر منبعی ارزشمند برای پژوهش‌های تاریخی و استخراج نکات آوایی، صرفی، نحوی و معنایی در ۲۷ گویش اصیل ایرانی است. استان فارس به لحاظ کثرت و تنوع گویش‌ها در ایران بی‌نظیر است و علاوه بر چند زبان غیر ایرانی، برخی از زبان‌های ایرانی جنوب غربی و شمالی غربی را هم در خود جای داده است و امید می‌رود با انتشار دیگر مجلدات این گنجینه زمینه برای اطلس زبان‌شناسی استان فراهم آید و الگویی نیز برای گردآوری گویش‌های ایرانی در دیگر استان‌های سرزمین پهناور و حاصلخیزمان به دست دهد.

کار آقای «عبدالنبی سلامی» که خود اهل دوان کازرون است و پیش‌تر کتاب «فرهنگ گویش روانی» را در ردیف انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی منتشر کرده و پژوهشگران ارشد فرهنگ مردم نیز محسوب می‌شود از آن روی ستودنی و ارجمند است که تقریباً تمام گویش‌های یک استان مهم کشور را مورد توجه قرار داده است، در حالی که در چند دهه گذشته هر محقق و علاقه‌مند به زبان‌های بومی تنها به یک زبان یا لهجه یا گویشی از جزیی از یکی از استان‌ها پرداخته اکنون و این اقدام با حمایت فرهنگستان زبان و ادب می‌تواند راه را برای گردآوری گنجینه گویش‌های ایرانی باز کند و البته چنین کار ستایش برانگیزی بی‌شک عظمت و تمنای زبان پارسی را بیش از پیش جلوه‌گر خواهد ساخت. در اینجا باید افزود که کتاب حاضر ضمناً پرتو تازه‌ای بر مهاجرت اقوام در مناطق مختلف فارس می‌افکند به گفته دکتر علی اشرف صادقی در این سه مجلد واژه‌هایی هست که صورت قدیم‌تر آنها در زبان پهلوی یا فارسی میانه موجود است، ولی

به فارسی دری نرسیده است.

وی اضافه می‌کند: «در استان فارس که مهد زبان‌های فارسی باستان و میانه است، هنوز تعدادی گویش که بیشتر ریشه در همان زبان‌ها دارند، باقی‌مانده که تا کنون کمتر مورد توجه محققان قرار گرفته است. بعضی از ایران‌شناسان غربی و گروهی از ایرانیان در سده حاضر بعضی از این گویش‌ها را شناسایی و مطالعه کرده بودند و بقیه از نظر آنها پوشیده مانده بود. متخصصان زبان‌های ایرانی نیز بیشتر به همین معدود گویش‌های فارس بودند، رجوع می‌کردند و تبعاً اکنون اثر حاضر خلاء موجود را برطرف می‌سازد.

در گویش‌های مذکور دستگاه فعل، نشانه‌های مصدر و اسم و صفت از جمله نکات دستوری مورد بررسی‌اند. واژه‌های موضوعی هم موارد زیر را دربر می‌گیرند.

اعضاء، اجزا و وابسته‌های بدن انسان، ابزار کار و وسایل خانه آفت‌های بیماری‌ها و واژه‌های وابسته، بستگان و آشنایان اجزا و وابسته‌های ساختمان، پوشیدنی‌ها، زیورها و وابسته‌های آنها گیاهان (درختان، گیاهان دارویی، غذایی و خوراکی‌ها)، جانداران (حیوانات، پرندگان و حشرات)، عناصر و موقعیت‌های جغرافیایی، پدیده‌های طبیعی واحد مقیاس (عدد، زمان، واحد، وزن)، مژه‌ها و رنگ‌ها، ضمایر (شخصی، اشاره، مبهم) خصلت‌های انسانی واژه‌های متضاد (رو در رو) فعل‌های لازم و متعددی، مصدرهای مرکب و جمله‌های فارسی و معادل آنها در گویش‌ها.

نکته‌ای که اشاره به آن در اینجا ضروری می‌نماید این است که حدود چهار دهه پیش کتاب «راهنمای گردآوری گویش‌ها توسط استاد مرحوم «دکتر صادق کیا» به رشته تحریر درآمد، اثر مذکور که شاید جزو و نخستین آثار تألیفی در زمینه مورد بحث باشد هرگز مورد بررسی و تجزیه و تحلیل علمی قرار نگرفته و مشخص نیست اگر آقای سلامی از آن بهره می‌برد تا چه حد می‌توانست بر غنا و گنجینه واژگان خود بیفزاید. گرچه فرهنگستان زبان تألیف کوچکی در این زمینه دارد اما لازم است آن کتاب کم حجم باز دیگر مرد بررسی و دقت کارشناسی قرار گیرد تا سایر محققان در زمینه گویش‌شناسی فارسی» با شکل و هیأت کنونی نیز اثری جامع و ماندگار در حوزه مطالعات فارس و فارس‌شناسی قرار گیرد و باید امیدوار بود که مؤلف محترم توفیق انتشار سایر مجلدات اثر را بیابد.